

MAKEDONYA'DA EĞİTİM DİLİ OLARAK TÜRKÇE

PROF. DR. ŞÜKRÜ HALÛK AKALIN

Dağılan Yugoslavya'dan ayrılarak bağımsız bir cumhuriyet hâline gelen Makedonya Cumhuriyeti'nde bu yılın Nisan ayında başlayan olaylar ve bu olayların sonucunda Makedon hükûmet yetkilileri ile Arnavut ileri gelenleri arasında yapılan görüşmelerde üzerinde en fazla durulan ve tartışılan konulardan biri de dil sorunu idi. Arnavutlar, Arnavutçanın da resmî dil olması isteğinde bulunuyorlardı. Makedonya'da ikinci büyük nüfusu oluşturan Arnavutlardan sonra ikinci büyük azınlık durumundaki Türkler bu görüşmelerde taraf kabul edilmedi. Böylece Türklerin dil konusundaki istekleri de, diğer istekleri de gündeme gelemedi. Oysa Türkler Makedonya'da en az 80 bin nüfusa sahip. Bu sayı az bulunabilir, ama ülkenin tamamının nüfusunun 2.022.000 olduğu göz önüne alınırsa, bu nüfusun önemi anlaşılacaktır. 1953'te Makedonya'da 203.000 Türk yaşıyordu. Makedonya Türklüğünün ön önemli sorunu tersine göç dalgaları, Makedonya'daki Türk nüfusunu giderek eritmiştir.

Türk soylu halkların bu topraklara gelişi, Osmanlılardan çok önce Hunlar, Avarlar, Peçenekler, Kumanlar ile olmuştur. 14. yüzyıl başlarından itibaren bu bölgeye Anadolu'dan çok sayıda Türk göç ederek yerleşmiştir. Değişik zamanlarda bu bölgeye gelerek yerleşen Türk toplulukları, zamanla büyük bir nüfus potansiyeli oluşturmuşlardır. Sadece bugünkü Makedonya topraklarında değil, bütün Balkanlarda Türk edebiyatına ve Türk kültürüne katkıda bulunan, Balkanlarda Türkçenin sesi olan pek çok şair ve yazar yetişmiştir. Makedonya topraklarında yetişen şair ve yazarlar arasında en tanınmışları Âşık Çelebi, Ohrili Ahmedî, Veysî, Öksüz Dede ve benzerleridir. Geçen yüzyılda ise Hersekli Arif Hikmet, Leskofçalı Galip ve nihayet Yahya Kemal Beyatlı gibi şair ve yazarlar, sürmekte olan geleneğin takipçisi olmuşlardır.¹ Bugün de Makedonya Cumhuriyeti'nde yetkin bir Türk edebiyatçıları topluluğu bulunmakta ve bu geleneği sürdürmektedir. Hiç şüphesiz bu edebiyat, Türkiye Türkçesinin

¹ Makedonya'da Türk edebiyatı tarihi ile ilgili olarak şu çalışmalardan söz edilebilir: Mustafa İsen, "Türk Kültür Tarihinde Üsküp ve Üsküplü Divan Şairleri", *Sesler*, S. 229, Ekim 1998; Mustafa İsen, "Balkanlarda Türk Edebiyatı", *Türkiye Günlüğü*, S. 36, Eylül-Ekim 1995; Suat Engüllü ve Mustafa İsen, *Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatı Antolojisi*, C. 7, Ankara, 1997; İsmail Parlatur, "Makedonya ve Yugoslavya'da Çağdaş Türk Şiiri" *Türk Dili*, S. 531, Mart, Ankara, 1996

Balkanlarda uzantısı olan yazı diliyle verilmektedir. Bu yazı dilinde Türkiye Türkçesi en belirgin özellikleriyle kendisini hissettirmektedir, ancak söz varlığında Makedonya Türk ağzına özgü sözler, deyimler de dikkati çekmektedir.

Yugoslavya'nın dağılmasından sonra son yıllarda yaşanan olaylar, dikkatleri Balkanlar üzerine çekince Türkiye'de Balkan Türklüğüne karşı büyük bir ilgi uyandı. Önce Kosova, şimdi de Makedonya aydınların ilgisini çekiyor. Son beş yıldır Balkanlardaki Türkçe üzerine çalışıyorum. Daha çok Makedonya'daki Türklerin dili üzerinde duruyorum. Yaptığım çalışma, bir ağız çalışması veya bir dil bilgisi hazırlama şeklinde değildir. Makedonya'daki Türkçenin güncel sorunları üzerinde duruyorum. Makedonya'da Türkçenin kullanımını, eğitim dili olarak durumunu yakından izliyorum. Kısacası Makedonya'da sosyal, kültürel ve politik açıdan Türkçe üzerinde duruyorum.

Makedonya'daki Türk edebiyatının söz varlığını 1999 yılında Kibatek'in Romanya'da düzenlediği toplantıya sunduğumuz bildiride değerlendirmiştik. Bu bildirimizde ise Makedonya'da eğitim ve kültür dili olarak Türkçenin görünümüne değinecek, güncel değerlendirmelerde bulunacağız.

Değerlendirmeye geçmeden önce Türklerin Makedonya Cumhuriyeti'nde yaşadığı bölgelere değinmek doğru olur. Elimizdeki verilere göre Makedonya Cumhuriyeti'nde yapılan en son nüfus sayımı 1994'te yapılmıştır. Türklerin yaşadığı bölgeler ve nüfusları, belediyelere göre bu nüfus sayımında şu şekilde açıklanmıştır:

Üsküp	12.827	Kruşova	664
Manastır	1.900	Kumanova	422
Brod	3.394	Negotin	617
Valandova	1.465	Ohri	2.357
Viniça	239	Pirlepe	3.909
Gevgeli	705	Probiştiip	9
Gostivar	13.752	Radoviş	4.283

Debre	6.698	Resne	1.879
Delçova	144	Kiliseli	222
Demir Hisar	30	Struga	3.337
Kavadar	182	Ustrumca	5.798
Kırçova	3.823	Kalkandelen	3.945
Koçana	528	Köprülü	2.375
Kıratova	7	İştıp	2.057

Bu nüfus sayımına göre Türklerin toplam sayısı 78.019'dur. Makedonya Cumhuriyeti'nin toplam nüfusu ise 1.945.932'dir. Nüfus sayımı sonuçlarında açıkça görüleceği gibi Türkler, Üsküp ve Gostivar'da 10.000'i aşan nüfusa sahiptir. Makedonya'da 1996 yılında yapılan yeni idarî bölge düzenine göre toplam 123 belediyeden 30'unda Türklerin bulunmadığı ortaya çıkmıştır.² Türklerin yoğun olarak yaşadığı bölge ise Doğu Makedonya'dır. Bugün Doğu Makedonya Türklüğünün en önemli sorunu Türkçe eğitim alamama sorunudur. Aslında bu sorun, bütün Makedonya genelinde değişik boyutlarla karşımıza çıkmaktadır.

Makedonya'nın Osmanlı İmparatorluğu'nun hâkimiyetinden 1912 yılında çıkışından sonra Türklerin eğitim sorunları da başlamıştır. Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı döneminde okullarda Türkçe eğitimin engellenmeye başlanmasıyla Türk nüfusunun eğitimsiz kalması gibi bir sorun ortaya çıkmıştır. Krallık dönemi Eğitim Bakanlığı, Türklerin Sırp okullarında okumaları durumunda Sırp halkını ve devletini daha yakından tanıyıp seveceklerini ileri sürmüşlerdir. Türk aileler de çocuklarını Sırp okullarına göndermemişlerdir.³ Bunun sonucunda da Türk çocukları uzun süre mahalle ve sübyan mekteplerinde eski yazı ile öğrenim görmüşler, plânsız ve programsız okutulmuşlardır. Bu durum 1944'e kadar sürmüştür. 1944'te Türkler, ana dillerinde ve Lâtin harfleriyle okuma hakkını kazınalır.⁴ 2 Ağustos 1944 tarihinde düzenlenen ASNOM toplantısında kabul edilen ulusal halkların eşitliği ilkesi⁵ Türklerin de eğitim haklarından yararlanmasını sağladı.

1884'te binası inşa edilen ve Krallık döneminde bir ara adı değiştirilen

² Avni Engüllü, "Sayılarla Türkler (5)", *Birlik* gazetesi, 31 Mart 2001, s. 12

³ Zerrin Bedri Abbas, "Makedonya'da Türklerin Eğitimi", *Balkan Ülkelerinde Türkçe Eğitim ve Yayın Hayatı Bilgi Şöleni*, TDK yayını, Ankara, 1999, s. 284

Tefeyyüz okulu yeniden kendi adıyla faaliyete geçiyor. İrfan okulu da savaş sonrasında eski adıyla Türkçe öğretime yeniden başlıyor. Üsküp'teki bu okulların yanı sıra Manastır, Ohri, Köprülü, Resne, Doyuran, Ustrumca, Koçana, Cumalı, Durfulu, Kumanova, Berova, Gevgeli, Kiliseli, Negotin, İştıp ve Radoviş'te Türk okulları bu dönemle birlikte yeniden açılıyor.⁶ Türkçe öğretim yapılan bu okulların sorunları yok değildir. Bu okullara öğretmen sağlanamaması en büyük sorunların başında gelmektedir. Ancak en büyük sorun 1950'li yıllarda başlayan ve hâlen süren Türkiye'ye kitleler hâlinde göçtür.

Bugün Makedonya'da Türkçe ile eğitim konusuna baktığımızda sorunların yine değişmemiş olduğunu görüyoruz. Bu sorunlara somut örnekler verilebilir.

Türkçe ders kitaplarının yetersizliği büyük sorundur. Türkçe okuma ve ders kitaplarının bulunmaması öğretim kalitesini düşürmekte, Türkçenin öğretim dili olarak gelişmesine zarar vermektedir. Üsküp'te Türkçe öğretim yapılan tek ortaöğretim kurumu olan Yosip Broz Tito Lisesinde bu sıkıntının had safhada olduğunu öğreniyoruz.⁷

Türk nüfusunun Üsküp, Kalkandelen, Gostivar, Ohri gibi kentlerin dışında ağırlık olması ülke çapında Türkçe öğretimi zorlaştırmaktadır. Temel öğretimin ana dili ile yapılabilmesi için belirli sayıda öğrencinin bulunması gerekmektedir. Bu sayı, geçmişte de birçok sebeplerle sağlanamamış veya sağlanmasına dolaylı olarak engel olunmuştur.⁸ Başkent Üsküp, Kalkandelen, Gostivar dışındaki yerleşim merkezlerinde de Türkçe ders verecek öğretmen olmadığı ve yeteri kadar öğrenci bulunmadığı gerekçeleriyle üst sınıflar açılmamaktadır. Söz gelişi, Radoviş'te ilköğretimin 4. sınıfını bitiren Türk çocuklarının son dört yılı ana dillerinde tamamlayıp tamamlayamayacağı sorun olmaktadır. Sekiz yıllık öğretimin Türkçe yapıldığı Ohri'de daha üst okullarda Türkçe öğrenim yapılamamaktadır.

Türk ilkokullarını bitiren Türk çocuklarının ana dillerinde öğrenim görebilmeleri için kayıt yaptırabilecekleri okullar sınırlıdır. Üsküp (Yosip Broz Tito),

4 Recep Bugariç, *Tarih Boyunca Türk Dili Bilgi Şöleni*, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu yayınları: 81, Ankara, 1998, s. 182

5 Z. B. Abbas, a.g.e., s. 291

6 Z. B. Abbas, a.g.e., s. 292

7 L. Selman, *Birlik* gazetesi, 11 Eylül 2001, s. 11

8 Dr. Abdülkadir Hayber, "Makedonya'da Türkçe Öğretimi (Üniversite Düzeyinde)", *Balkan Ülkelerinde Türkçe Eğitim ve Yayın Hayatı Bilgi Şöleni*, TDK yayını, Ankara, 1999, s. 301-302

Kalkandelen (Nikola Şteyn) ve Gostivar'da (Pançe Popovski, Zlate Malakovski) Türkçe lise öğrenimi için az sayıda sınıf bulunmaktadır. Bu şehirler dışında Ohri, Resne kentlerinde ve Kocacık, Çalıkı gibi diğer köylerde ilkokulu bitiren öğrencilerin öğrenimlerini ana dillerinde devam ettirmeleri konusunda büyük sıkıntılar vardır. Bazı yörelerde ise yukarıda değindiğimiz gibi sekiz yıllık ilkokullar olmadığı için dört yıllık öğrenimden sonra Türkçe öğretim verecek beşinci ve sekizinci sınıflar arası okullar da bulunmamaktadır. Bu sorunlar karşısında ailelere fazla seçenek kalmıyor: Çocuklarını ya büyük şehirlerdeki az sayıdaki okullara gönderecekler, ya buldukları bölgedeki Makedonca öğretim veren okullara gönderecekler, ya da çocuklarını okutmayacaklar. Ohri'de Türkçe öğretim veren bir lise sınıfı açılması için çeşitli girişimlerde bulunulmuş, öğrenci sayısının yetersizliği karşısında Struga ve Resne'de yaşayan Türk çocukları da bu sınıfa kayıt yaptırmak istediklerini belirtmişlerdir. Aradaki mesafeye rağmen Struga ve Resne'deki Türk aileler bir sınıf açacak sayıyı sağlayabilmek amacıyla çocuklarını her gün Ohri'ye göndermeye razı olmuşlardır. Ohri'de Türkçe lise sınıfının açılması isteği Makedonya'daki Türk siyaset adamları tarafından Makedonya Cumhurbaşkanı'na da iletilmiştir. Radoviş ve Debre'de de lise sınıfları açılması isteğinde bulunulmuştur. Eğitim Bakanlığı bünyesinde Türk eğitiminden sorumlu özel bir birimin de kurulması istekler arasındadır.⁹ Ancak, bütün bu çalışmalar olumsuz sonuç vermiş ve Ohri'de Türkçe lise sınıfı 2001 yılında da açılmamıştır.

Burada bir noktayı da belirtmekte yarar var. Bildiğimiz kadarıyla 1973 yılına kadar Ohri'de lisede de Türkçe öğretim yapıyordu. Türk ailelerin çocuklarını Makedon okulunda okutma sevdası yüzünden Türkçe sınıflarında sayı giderek düşmüş ve sonuçta bu sınıflar kapanmıştır. Makedonya'daki eğitim sorununda kısmen ailelerin de kusuru vardır.

Okulların kayıt döneminin başladığı ve sürdüğü günlerde Türkçe öğrenim görülen sınıflardaki kontenjanlar Türk gazetelerinde haberlerle duyurulmakta ve Türk çocukları bu okullarda okumaya teşvik edilmektedir.¹⁰ Ancak; ders kitabı yokluğu, öğretmen azlığı nedenleriyle sağlıklı öğrenim göremeyen Türk çocukları kaydolmak için gerekli puanı elde edememekte bu yüzden Türkçe sınıflarında kontenjanlar dolmamaktadır.

9 *Birlik* gazetesi, 5 Haziran 2001, s. 3

10 26 Haziran 2001 tarihli *Birlik* gazetesi, s. 12

Türkçe konuşamayan Torbeşlerden Türkçe öğrenim görmek isteyenlerin bu isteklerinin karşılanmaması da dikkatleri çeken bir başka sorun. Üsküp yakınlarında bulunan Koliçani köyündeki Torbeş çocukları her gün Üsküp'e gidip gelerek Tefeyyüz okulunda öğrenimlerini sürdürmüşlerdir. Benzer bir durum, Jupa'da yaşanmıştır. Debre belediyesine bağlı Kocacık'taki Necati Zekeriya İlkokulunda Türkçe öğrenim görmek isteyen Jupalı çocuklar uzun süre engellenmiştir.¹¹

İlköğretim ve lise düzeyinde bu sorunlar yaşanırken yüksek öğretimde sadece Makedonca öğretim yapılmaktadır. Ancak, geçen yıl Arnavutlara bir Arnavut üniversitesi kurma yetkisinin verildiğini belirtmemiz gerekir. Geçen yıllarda da Kalkandelen'de de özel bir Arnavut üniversitesi kurulduğunu bilmekteyiz. Türk ileri gelenleri de Cumhurbaşkanıya sunduğu talepten Türk öğrencilere üniversitelerde %4 kontenjan ile kayıt yaptırma uygulamasının devamını istemişlerdir.¹² Makedonya'da sadece Filoloji Fakültesinde Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünde Türkçe öğretim yapıldığını belirtmemiz gerekir.¹³

Makedonya Türkleri ülkelerinin bütünlüğünü savunmaktadır. Bölünmeden, ayrılmadan yana değildir. Bu düşüncelerini gerek Türk siyasetçileri, gerek Türk aydınları her fırsatta Makedonya kamuoyuna duyurmuşlardır. Bunu son çıkan olaylar sırasında da göstermişlerdir. Ancak, Makedonya'da taraflar arasında görüşmeler başladığında Türklerin sosyal ve kültürel hakları gündeme gelmemiştir. Makedonya yönetiminin Türklerin eğitim sorunları konusundaki haklı taleplerini dikkate alması gerekiyor. Türkçe sınıf açılmaması yüzünden yaşanan sıkıntıların Türk ailelerinde ana dili bilincini uyandırmış olması gerekir. Aileler çocuklarının hiç değilse liseyi bitirene kadar ana dillerinde öğrenim görmeleri için uğraşmalıdır.

Bu arada Türk kamuoyu olarak bizim de gayret göstermemiz gerekmektedir. Balkanlarda Türkçenin yaşaması için etkili bir eğitim kampanyası başlatmamız gerekmektedir. Ders kitaplarının sağlanması, okullarda kitaplıklar kurulması, öğretmen yetiştiren fakültelerde Makedonya Türklerine daha fazla kontenjan ayrılması gibi çeşitli çalışmaların yürütülmesi gerekmektedir. Aslında bunlar sadece Makedonya için değil, Türk varlığının korunduğu bütün Balkan ülkeleri için geçerlidir. Balkanlarda Türkçenin varlığını sürdürmesi için bütün kurumlar olarak Balkan ülkelerinde Türkçe eğitimine önem vermeliyiz.

Türk Dil Kurumu olarak bu bilinçle 1998'de "Balkan Ülkelerinde Türkçe Eğitim ve Yayın Hayatı" konulu bir bilgi şöleni düzenledik. Toplantıya

11 Z. B. Abbas, a.g.e., s. 297

12 *Birlik* gazetesi, 5 Haziran 2001, s. 3

13 Dr. A. Hayber, a.g.e., s. 303

Bulgaristan, Yugoslavya, Makedonya Romanya ve Yunanistan'dan bilim adamları, gazeteciler, yazarlar, eğitimciler, radyo-televizyon yayıncıları katılmışlardı. Bu bilgi şölenine sunulan bildirileri 1999 yılında kitap olarak yayımladık. Ayrıca Balkanlardaki Türkçe üzerine yapılmış bilimsel araştırmaları da yayımladık, yayımlamaya devam ediyoruz. Hamdi Hasan'ın hazırladığı *Makedonya ve Kosova Türklerince Kullanılan Atasözleri ve Deyimler* adlı eseri 1997'de yayımladık. Mefküre Mollova'nın hazırladığı "Doğu Rodop Türk Ağzları Sözlüğü" baskı aşamasındadır.

Türk Dil Kurumu olarak da bu konuda üzerimize düşen görevi yapmaya hazırız. Balkanlarda Türkçe Atamızın yadigârıdır. Onu yaşatmak hepimizin görevidir.